

УДК 332.14

М. І. МЕЛЬНИК,
професор, доктор економічних наук,
завідувач відділу просторового розвитку,

І. В. ЛЕЩУХ,
кандидат економічних наук,
науковий співробітник відділу просторового розвитку

ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України”,
вул. Козельницька, 4, 79026, Львів, Україна

МІСТА — ЦЕНТРИ ЕКОНОМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ У ВИМІРІ ЦІЛЕЙ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ

Визначено основні завдання інклюзивного зростання; досліджено залежності між різними показниками соціально-економічного розвитку певної території та інклюзивністю її розвитку. Проаналізовано сучасні тенденції розбудови ІТ-сфери як ключового рушія в досягненні цілей інклюзивного розвитку. Названо першочергові заходи для досягнення цілей інклюзивного розвитку міст і регіонів.

Ключові слова: регіональна економіка; економічна активність; інклюзивний розвиток; інклюзивна економіка.

Бібл. 11; рис. 4; табл. 2.

UDC 332.14

MARIANA MELNYK,
Professor, Doctor of Econ. Sci.,
Head of the Sector of Spatial Development,

IRYNA LESHCHUKH,
Cand. of Econ. Sci.,
Researcher of the Sector of Spatial Development

*Institute of Regional Research named after M. I. Dolishniy of the NAS of Ukraine,
4, Kozelnytska St., Lviv, 79026, Ukraine*

CITIES AS CENTERS OF ECONOMIC ACTIVITY IN THE DIMENSION OF THE OBJECTIVES OF INCLUSIVE DEVELOPMENT

The main tasks of inclusive growth are determined and the dependencies between various indicators of socio-economic development of a certain territory and the inclusiveness of its development are studied. The current trends in the development of the IT sphere as a key driver in the achievement of the objectives of inclusive development are analyzed. Priority measures for achieving the goals of inclusive development of cities and regions are named.

Keywords: regional economy; economic activity; inclusive development; inclusive economy.

References 11; Figures 4; Tables 2.

© Мельник Мар'яна Іванівна (Melnyk Mariana), 2019; e-mail: mar.melnyk@gmail.com;

© Лещух Ірина Володимирівна (Leshchukh Iryna); 2019; e-mail: ira_leschukh@ukr.net.

Великі та середні міста як центри локального, регіонального та міжрегіонального рівнів виступають “полюсами зростання” через вищу концентрацію економічного, інноваційного, наукового, інфраструктурного, культурного та інформаційного потенціалів розвитку. Сьогодні міста, особливо великі, генерують не тільки тенденції суспільного розвитку, але й нові ідеї, де дістають впровадження нові концепції сталого розвитку (“розумні міста”, “креативні міста”, “зелені міста”, “міста, що навчаються” тощо), у них апробуюються новітні елементи локального урядування (е-урядування, партисипативне урядування та ін.). Тому від вектора та рівня розвитку міст (перспективних і креативних видів економічної діяльності, що базується на самоідентифікації та ключових конкурентних перевагах їх розвитку) залежить конкурентоспроможність регіонів зокрема і країни у цілому.

В умовах практичного вичерпання потенціалу традиційних чинників економічного зростання, а також з огляду на новітні тренди економічного розвитку (метрополізація, мережизація, інтелектуалізація та діджиталізація суспільно-економічних процесів) посилюється необхідність пошуку виважених рішень щодо вибору траєкторії інноваційного розвитку, ефективного використання їх ендогенного соціально-економічного потенціалу, модифікації системи управління трансформаційними процесами в економіці міст і регіонів у контексті формування надійної бази для прориву і підвищення конкурентоспроможності в глобальному масштабі.

Отже, **мета статті** – дослідити можливості економічного зростання міст у контексті переваг інклюзивного розвитку.

Засади теорії інклюзивного розвитку закладено в дослідженнях здебільшого іноземних науковців, таких як Д. Аджемоглу, Дж. Робінсон [1], Е.С. Райнерт [2], Дж. Подеста [3], З.М. Бедос [4], С. Голандер [5] та ін. Концепція інклюзивного розвитку передбачає, що кожен суб’єкт економіки є важливим, унікальним, цінним для суспільства і має можливості для задоволення своїх потреб. В узагальненому розумінні інклюзивний (від англ. inclusiveness – залученість) розвиток полягає в необхідності посилення залучення до вирішення проблем розвитку всіх верств населення, а також зростання залученості до розвитку всіх територій.

Аналіз різних джерел інформації (табл. 1) дозволяє констатувати двоїстість підходів до трактування категорії “інклюзивний розвиток”: з одного боку – це економічний розвиток, основною метою якого є скорочення бідності та нерівності, а з іншого – процес забезпечення повсюдної участі населення у процесі зростання як з точки зору прийняття рішень, так і у створенні самого зростання; створення рівних можливостей усього населення для реалізації власного людського потенціалу незалежно від соціально-економічних умов, статі, місця проживання, віросповідання, етнічних коренів тощо.

Таблиця 1

Підходи до трактування категорії “інклюзивний розвиток” *

Автори	Визначення
Світовий банк	Інклюзивний розвиток – це сталий швидкий розвиток усіх галузей економіки, що залучає значну частину трудових ресурсів країни і характеризується рівністю можливостей у доступі до ринку праці та ресурсів. При цьому головний акцент робиться на продуктивній зайнятості всіх груп працездатного населення (включаючи жінок) як важливої умови зниження рівня бідності
ОЕСР	Інклюзивний розвиток – це стабільний і всеосяжний з точки зору можливостей працевлаштування розвиток, який потребує підтримки з боку суспільних інститутів для вирішення проблем на ринку праці

Закінчення таблиці

Міжнародний центр політики інклюзивного розвитку	Інклюзивний розвиток – це результат забезпечення повсюдної можливості участі у процесі зростання як з точки зору прийняття рішень, так і у створенні самого зростання. При цьому результатом інклюзивного розвитку виступає справедливий розподіл доходів
Європейська комісія	Інклюзивний розвиток – це процес забезпечення високого рівня зайнятості, інвестування в освіту, боротьби з бідністю, модернізації ринків праці, системи соціального захисту, а також сприяння згуртованості суспільства. При цьому переваги економічного зростання на основі інклюзії мають поширюватися на всі регіони країни, посилюючи територіальну єдність
Міжнародний валютний фонд	Інклюзивний розвиток – це підвищення темпів зростання за рахунок надання єдиного простору для інвестицій і продуктивної зайнятості населення
Проект “Стратегії сталого розвитку України на період до 2030 року”	Інклюзивний розвиток – це економічне зростання, яке створює для всіх верств населення максимальні можливості для працевлаштування та участі в усіх сферах життєдіяльності країни, а також забезпечує справедливий розподіл результатів праці
Р. Ранейрі, Р.А. Рамос	Інклюзивний розвиток – це концепція, яка забезпечує справедливі можливості та рівноправність для економічних учасників, що супроводжується вигодами для кожного сектору економіки та різних верств суспільства. При цьому, поряд з традиційними моделями економічного зростання, увага акцентується на рівності людського капіталу, екологічного стану навколишнього середовища, соціального захисту та продовольчої безпеки як чинників світової безпеки в широкому розумінні
Дж. Гупта, К. Вегелін	Інклюзивний розвиток – це розвиток, який не тільки створює нові економічні можливості, але й забезпечує рівний доступ до можливостей, наданих для всіх верств суспільства, особливо бідних

* Складено авторами за: Ending Poverty and Sharing Prosperity. Global Monitoring Report 2014/15. – Washington, DC : International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 2015. – 240 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.worldbank.org/en/publication/global-monitoring-report>; OECD. Inclusive Growth [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oecd.org/inclusive-growth/about.htm>; Exploring and Strengthening the Intersections between Social Protection, Employment and Inclusive Growth [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ipc-undp.org/publication/26527>; Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. – Brussels [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm; Стратегія сталого розвитку України на період до 2030 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sd4ua.org/wp-content/uploads/2016/11/Strategy_Sustainable_Development_UA.pdf (дата звернення: 23.11.2018); [6, 7].

У контексті інклюзивного розвитку Всесвітній економічний форум акцентує увагу на бідних верствах населення, особливо в тій частині робочої сили, яку залучено до діяльності з низькою продуктивністю і/або повністю виключено з процесу зростання.

Інклюзивне зростання принципово відрізняється від стандартного економічного зростання, оскільки має ширші цілі, ніж збільшення доходів і ВВП, та вимагає, щоб уряд країни активно працював для їх досягнення, не припускаючи, що позитивні результати з'являтимуться автоматично завдяки зростанню; зміщує акцент на розвиток людини і підвищення її добробуту та зниження рівня бідності та нерівності; спрямоване на підвищення залученості та активної участі в економіці, а не лише на результати розподілу [8].

Цілі інклюзивного розвитку в ЄС є стратегічним пріоритетом програми Європейського Союзу “Європа – 2020”, в якій зазначається, що зростання має бути

інтелектуальним, сталим та інклюзивним, базуватися на залученні до відповідних процесів усіх секторів економіки, усіх верств суспільства для досягнення високого рівня зайнятості, продуктивності та соціальної єдності *. Для наслідування цих пріоритетів було сформовано пакет з п'яти цілей у таких сферах: зайнятість, інновації, зміна клімату та енергетика, освіта, боротьба проти бідності та соціального відчуження.

Для досягнення згаданих цілей для кожної країни ЄС як пріоритетні окремо висунуто такі сім напрямів діяльності [9, с. 189–190].

1. Інноваційний союз.
2. Рух молоді.
3. Розвиток цифрових технологій в Європі.
4. Доцільне використання ресурсів в Європі.
5. Індустріальна політика, спрямована на глобалізацію.
6. План з розвитку нових здібностей і збільшення кількості робочих місць.
7. Європейська політика проти бідності.

На основі аналізу сучасної економічної літератури, оглядів, доповідей, підготовлених міжнародними експертами можна визначити ключові завдання інклюзивного зростання:

- ширші цілі (не тільки збільшення доходу або ВВП);
- всебічний розвиток людського капіталу (високий рівень зайнятості, інвестування в освіту);
- покращення якості життя громадян, скорочення нерівності та бідності, вдосконалення системи соціального захисту і сприяння більшому об'єднанню суспільства – розвиток соціальної залученості;
- важливість активної участі громадян в економічному житті, а не тільки в розподілі доходу;
- отримання вигоди широкими верствами населення, особливо дітьми, жінками, людьми похилого віку;
- дбайливе використання природних ресурсів і захист навколишнього середовища, перехід економіки на “зелені принципи” через збільшення частки відновлюваних джерел енергії;
- переваги економічного зростання мають поширюватися на всі регіони країни, посилюючи територіальну єдність;
- усунення регіональних диспропорцій.

Важливою є залученість до процесу інклюзивного розвитку різних секторів економіки (не тільки високотехнологічних) при акцентуванні уваги на інфраструктурі як необхідній умові інклюзивності та сталості зростання.

Як інклюзивність впливає на конкурентоспроможність у глобальному масштабі? Компаративний аналіз (рис. 1) виявив тісну залежність конкурентоспроможності країн від інклюзивності розвитку ($R=0,84$).

Людський капітал, його примноження та ефективне використання є основним чинником інклюзивного розвитку як окремих міст, так регіонів і країни у цілому. Сьогодні в Україні на фоні значної депопуляції населення у 2005–2016 рр. існує пряма залежність між інтенсивністю урбанізаційних процесів і показниками природного і міграційного приросту (скорочення) населення. Коефіцієнти інтенсивності урбанізації показують, що високі темпи приросту міського населення

* Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. – Brussels, EC, 2010. – 34 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm.

властиві західним областям (лідери – Чернівецька, Волинська та Івано-Франківська), Київській та Одеській областям, що пояснюється як демографічним резервом населення на сільській території, так і постійним міграційним припливом населення. Зростання інтенсивності урбанізаційних процесів у даних регіонах можна пояснити більш пізньою історичною стадією урбанізації Західної України порівняно із старопромисловими та високоурбанізованими областями Сходу та Центру. Затухання процесів урбанізації зумовлено переходом до наступної стадії урбанізації (за Дж. Джіббсом) та вимушеним переселенням населення із зон військового конфлікту [10]. Разом з тим інтенсивність урбанізації у 2010–2016 рр. в обласних центрах була вищою, ніж у регіоні в цілому, тобто відбувається стискання економічного простору на користь великих міст (рис. 2).

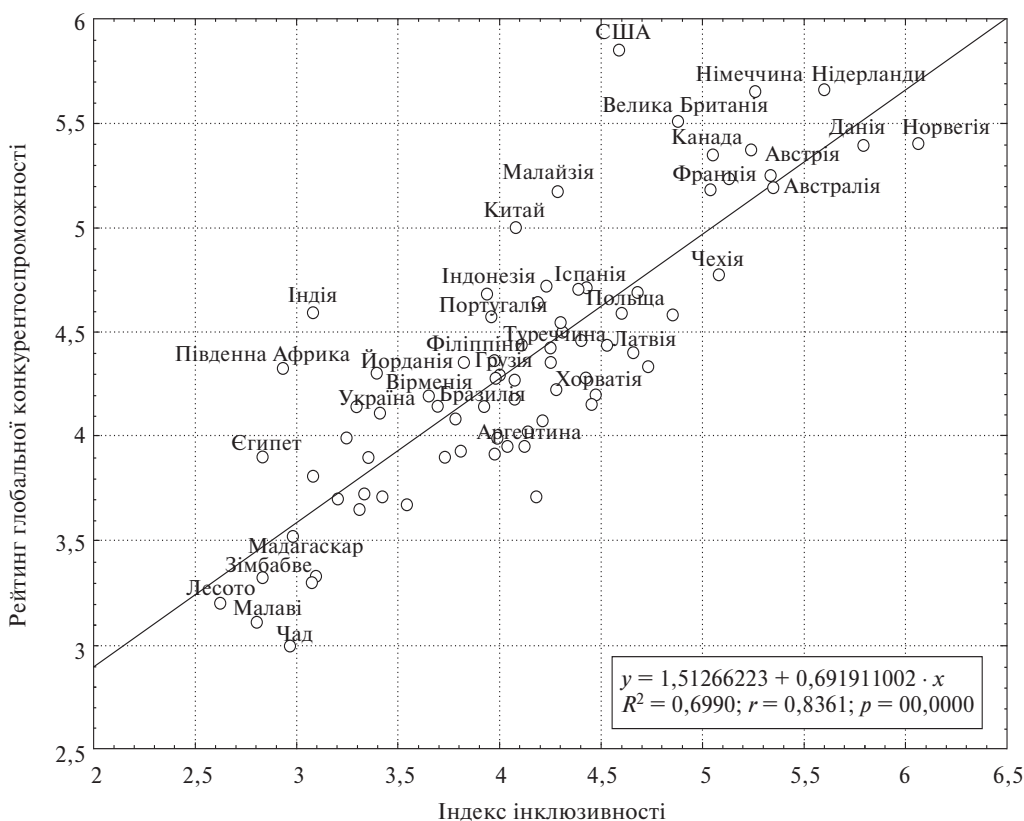

Рис. 1. Залежність між індексом глобальної конкурентоспроможності країн та індексом інклюзивності розвитку у 2018 р.

Побудовано авторами за: The Inclusive Development Index 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2018.pdf; The Global Competitiveness Report 2017-2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%93932018.pdf>.

Зростання чисельності населення та питомої ваги таких міст, як Київ, Івано-Франківськ, Луцьк і Чернівці, супроводжується одночасним зростанням чисельності населення їх регіонів, хоча і з нижчими темпами, тобто досить активний процес концентрації населення в даних містах відбувається за рахунок не тільки маятникової трудової міграції, але й природного приросту населення, характерного і для регіону в цілому. Зростання ж чисельності населення та питомої ваги інших обласних центрів (Вінниця, Одеса, Тернопіль і Хмельницький) супрово-

джується зниженням чисельності населення їх регіонів. Іншими словами, виникає зворотний ефект, коли полюси зростання не забезпечують розвиток навколишньої території, а “висмоктують” її ресурси (насамперед людські) [11].

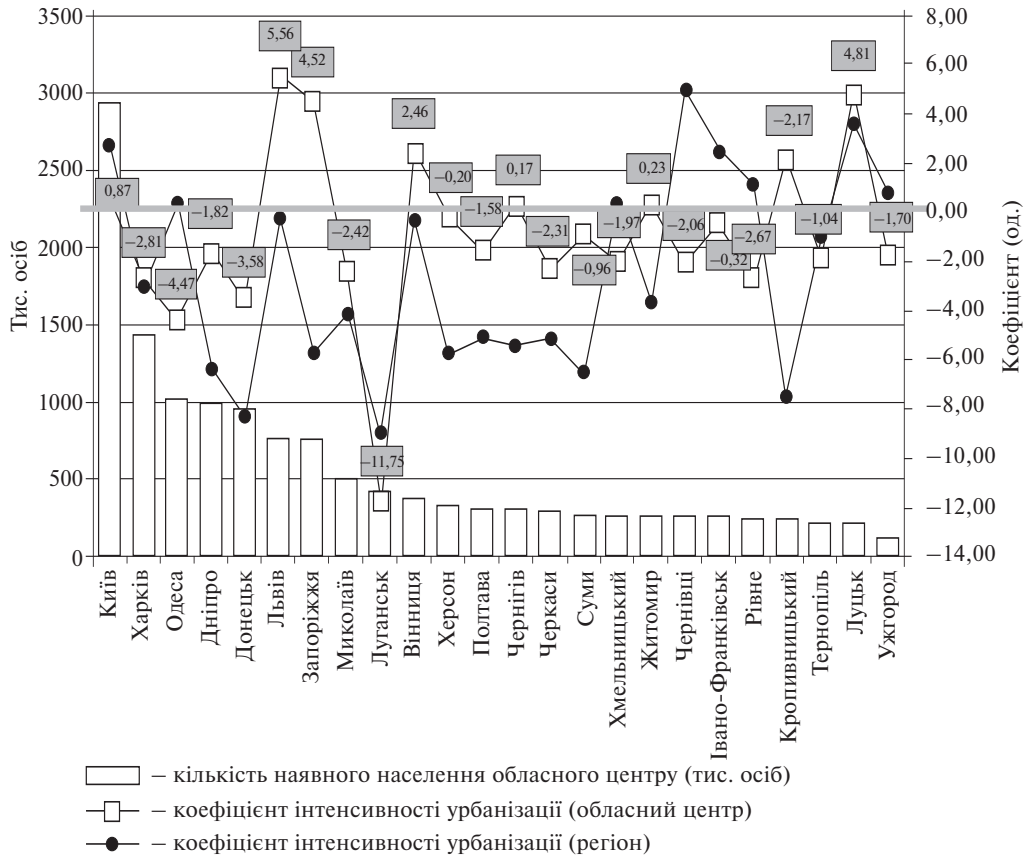

Рис. 2. Інтенсивність урбанізації в обласних центрах України у 2010–2016 рр.

Побудовано авторами за даними Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

У даному випадку концентрація населення в обласному центрі ускладнює процеси інклюзивного розвитку, призводить до посилення просторових диспропорцій соціально-економічної розбудови регіонів. Нами доведено, що існує пряма залежність між розміром міста за чисельністю населення та його інвестиційною привабливістю для іноземних інвесторів (обсяг ПІІ на душу населення), а також купівельною спроможністю жителів цих міст (роздрібний товарооборот на душу населення). Проте, якщо говорити про інклюзивний розвиток, то варто оцінити “Як корелює економічний розвиток з комфортністю та якістю життя для жителів міст?”, “Як співвідносяться процеси розвитку міст і ставлення (чи інтереси) жителів до міської політики?”.

Аналіз показав, що залежність між показниками економічного розвитку та оцінками мешканців щодо комфортності проживання*, якості обслуговування та послуг у місті, інфраструктурних можливостей розвитку міст є низькою (табл. 2).

* Використано результати рейтингування міст України за рівнем комфортності за версією журналу “Фокус” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://focus.ua/ratings/400549/>, у межах якого міста було оцінено за такими показниками: зарплата і ціни, освіта і робота, діяльність мерії, транспорт та інфраструктура, екологія, безпека, можливості для бізнесу.

Таблиця 2

Кореляційна залежність між показниками соціально-економічного розвитку та якості (комфортності) життя для мешканців міст України *

Показники соціально-економічного розвитку, якості та комфортності життя	Індекс комфортності проживання для мешканців міст	Зведений індекс оцінки можливостей міста	Зведений індекс оцінки якості обслуговування та послуг у місті
Коефіцієнти кореляції			
Місцева корупція як одна з основних перешкод зачаткування бізнесу (%)	-0,27469	-0,28170	-0,39793
Розмір середньої зарплати (грн.)	-0,27063	-0,10638	-0,09125
Вартість умовного споживчого кошика (грн.)	-0,27261	-0,51718	-0,35424
Співвідношення резюме/вакансії	-0,07011	-0,12287	0,03421
Інвестиційна привабливість міста, значення індексу	0,22819	0,13136	0,28604
Кількість наявного населення (тис. осіб) (2016 р.)	-0,13964	-0,05822	0,04796
Темпи приросту чисельності населення за 2010–2016 рр.	0,09700	0,46301	0,22350
Коефіцієнт природного приросту (скорочення) населення на 1000 наявного населення (2016 р.)	0,30487	0,65745	0,42347
Коефіцієнт міграційного приросту (скорочення) населення на 1000 наявного населення (2016 р.)	-0,05595	0,13428	0,01733
Середньооблікова кількість штатних працівників у розрахунку на 10 тис. населення (тис. осіб) (2016 р.)	-0,10577	0,16244	-0,02429
Темпи приросту зайнятості за 2010–2016 рр.	0,25702	0,22435	0,06252
Середньомісячна номінальна заробітна плата (грн.) (2016 р.)	-0,26000	-0,13270	-0,09887
Темпи приросту заробітної плати за 2010–2016 рр.	0,03584	-0,11426	-0,06440
Введення в експлуатацію загальної площі житла в розрахунку на 10 тис. населення (м ²) (2016 р.)	0,07752	0,43053	0,32907
– темпи приросту за 2010–2016 рр.	0,18487	0,44893	0,27463
Експорт товарів у розрахунку на 10 тис. населення (млн. дол.) (2016 р.)	-0,20496	-0,03027	0,00884
– темпи приросту за 2010–2016 рр.	0,32895	0,45334	0,36017
Імпорт товарів у розрахунку на 10 тис. населення (млн. дол.) (2016 р.)	-0,07749	0,21707	0,11643
– темпи приросту за 2010–2016 рр.	0,35608	0,41215	0,31374
Експорт послуг у розрахунку на 10 тис. населення (млн. дол.) (2016 р.)	-0,29019	-0,13836	-0,09962
– темпи приросту за 2010–2016 рр.	0,08729	0,09917	0,04502
Імпорт послуг у розрахунку на 10 тис. населення (млн. дол.) (2016 р.)	-0,25825	-0,04061	-0,05349
– темпи приросту за 2010–2016 рр.	-0,10249	-0,13195	-0,18528
Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) у розрахунку на 1 особу (дол.) (2016 р.)	-0,16499	0,08643	0,00312
– темпи приросту за 2010–2016 рр.	0,10453	0,44734	0,10243
Роздрібний товарооборот підприємств у розрахунку на 10 тис. населення (млн. грн.) (2016 р.)	-0,19975	0,14170	-0,15374
– темпи приросту за 2010–2016 рр.	0,33826	-0,04923	0,01166

* Таблиця, а також рис. 3 і 4 розраховано авторами за: Рейтинг комфортності українських міст за версією журналу “Фокус” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://focus.ua/ratings/400549/>; Четверте всеукраїнське муніципальне опитування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://rating-group.ua/research/regions/chetvertyu_vseukrainskiy_municipalnyy_opros.html; даними Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

З огляду на аналіз коефіцієнтів кореляції (вищі – за абсолютними показниками, нижчі – за темпами їх зміни), розвиток міст відбувається, швидше за все, за моделлю неоліберальною, ніж інклюзивною. Має місце конфліктогенність міського простору, економічний розвиток не супроводжується необхідним відчуттям комфортності та якості проживання. Причинами є як неефективний перерозподіл ресурсів, так і непоінформованість громадян (а тому і відповідне сприйняття) щодо суспільно-економічних процесів у місті, здебільшого через невключеність до них (брак інклюзії). Разом з тим комфортність проживання, якість обслуговування та послуг у місті не залежать від розміру міста, проте тісно корелюють з рівнями безпеки життя, захисту прав власності, терористичної загрози, можливістю вільно висловлювати власні думки, схваленням жителями діяльності міської ради, загальною оцінкою можливостей (розвиток інфраструктури) міст на думку їх мешканців (рис. 3).

Інвестиційна привабливість міста тісно корелює з розміром міст, розвитком транспортної інфраструктури (авіа- та залізничного сполучення, трас міжнародного і національного значення), експортним потенціалом міст на 1 особу (продуктивність), а також з параметрами купівельної спроможності населення (обсягом роздрібного товарообороту на 1 особу, рівнем і темпами зростання заробітної плати) (рис. 4). Проте аналіз показав, що інвестиційна активність не залежить від оцінок населенням рівня місцевої корупції як перешкоди започаткування бізнесу, від оцінки жителями якості обслуговування та послуг у місті, від ставлення (схвалення) діяльності міського голови, виконавчого комітету зокрема і міської ради у цілому. Це говорить про те, що мешканці не повною мірою включені до процесів економічного розвитку, інвестори і жителі по-різному оцінюють бізнес-середовище, вони не достатньо обізнані в діяльності місцевої влади щодо створення умов для залучення інвесторів.

Інклюзивність проявляється і в тому, наскільки ефективно розвиваються міста відносно регіонів: чи вони лише концентрують ресурси і нічого “не віддають” на периферію, чи, навпаки, є позитивні екстерналії за рахунок передання великими центрами ділової активності на прилеглі території імпульсів розвитку, що виникають з їх вищого комунікаційного, організаційного та інформаційного потенціалу. У даному аспекті є корисним аналіз показників еластичності, значення яких є нижчими за 1, що свідчить про низьку чутливість зміни темпу зростання основних показників соціально-економічного розвитку регіону до зміни темпу їх зростання в обласних центрах. Як наслідок, спостерігаємо підвищення рівня концентрації ресурсів і потенціалу в обласних центрах з одночасним прискоренням процесу деградації в регіональній соціально-економічній системі, тобто існує загроза поглиблення територіальних соціально-економічних диспропорцій внаслідок просторової експансії великих міст. У випадку, коли розмір показника еластичності дорівнює 1 або перевищує її, маємо стимулюючий вплив розвитку обласних центрів на темпи зростання своїх регіонів та ефективний перерозподіл ресурсів з обласного центру в масштабі всього регіону. Відповідне дослідження проводилося при оцінюванні ролі міст у забезпеченні ендogenous розвитку регіонів України [4, с. 32].

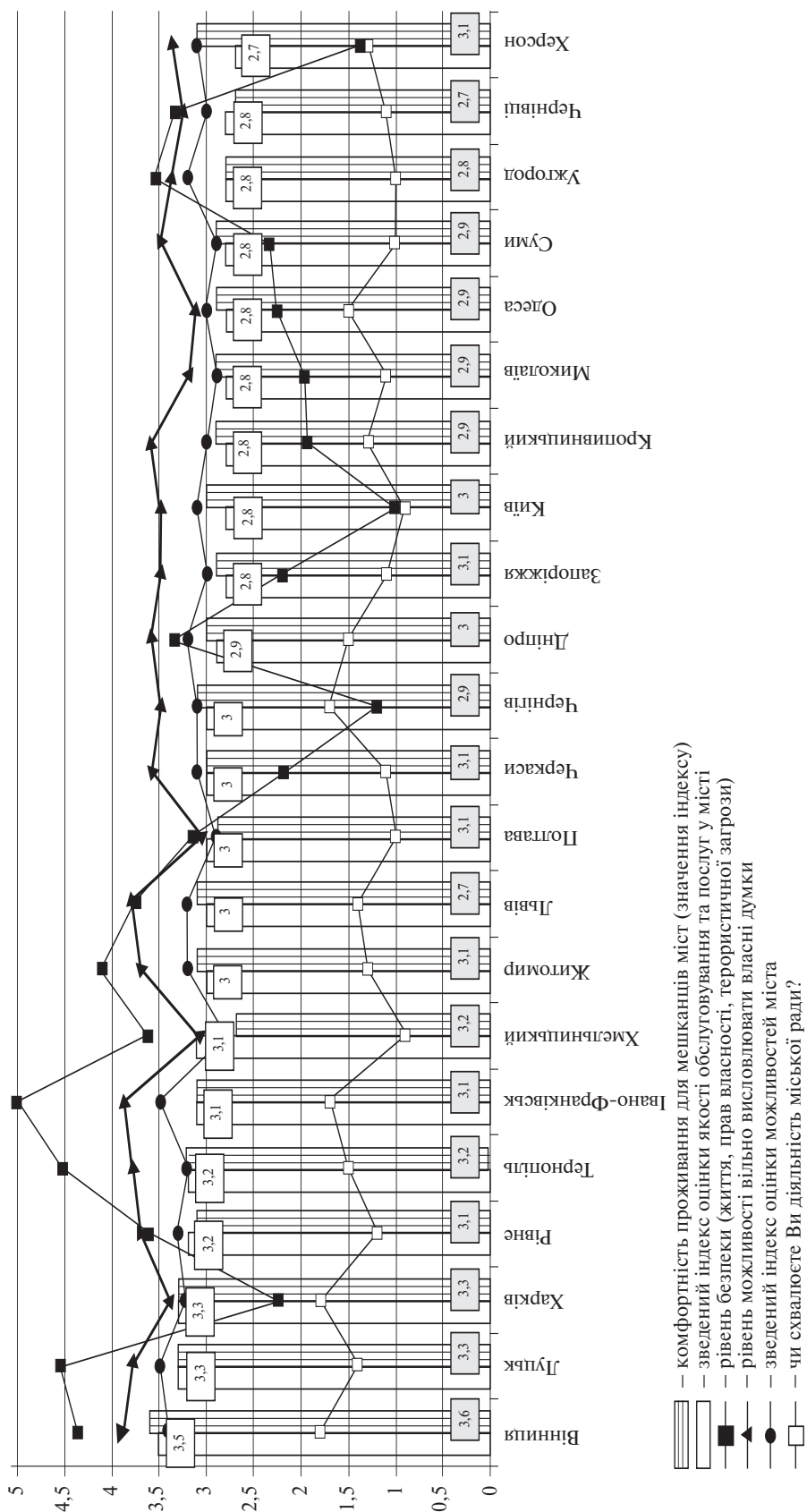

Рис. 3. Залежність між показниками інституційного (в тому числі інфраструктурного) розвитку міст і оцінками їх мешканцями якості та комфортності проживання у 2016 р.

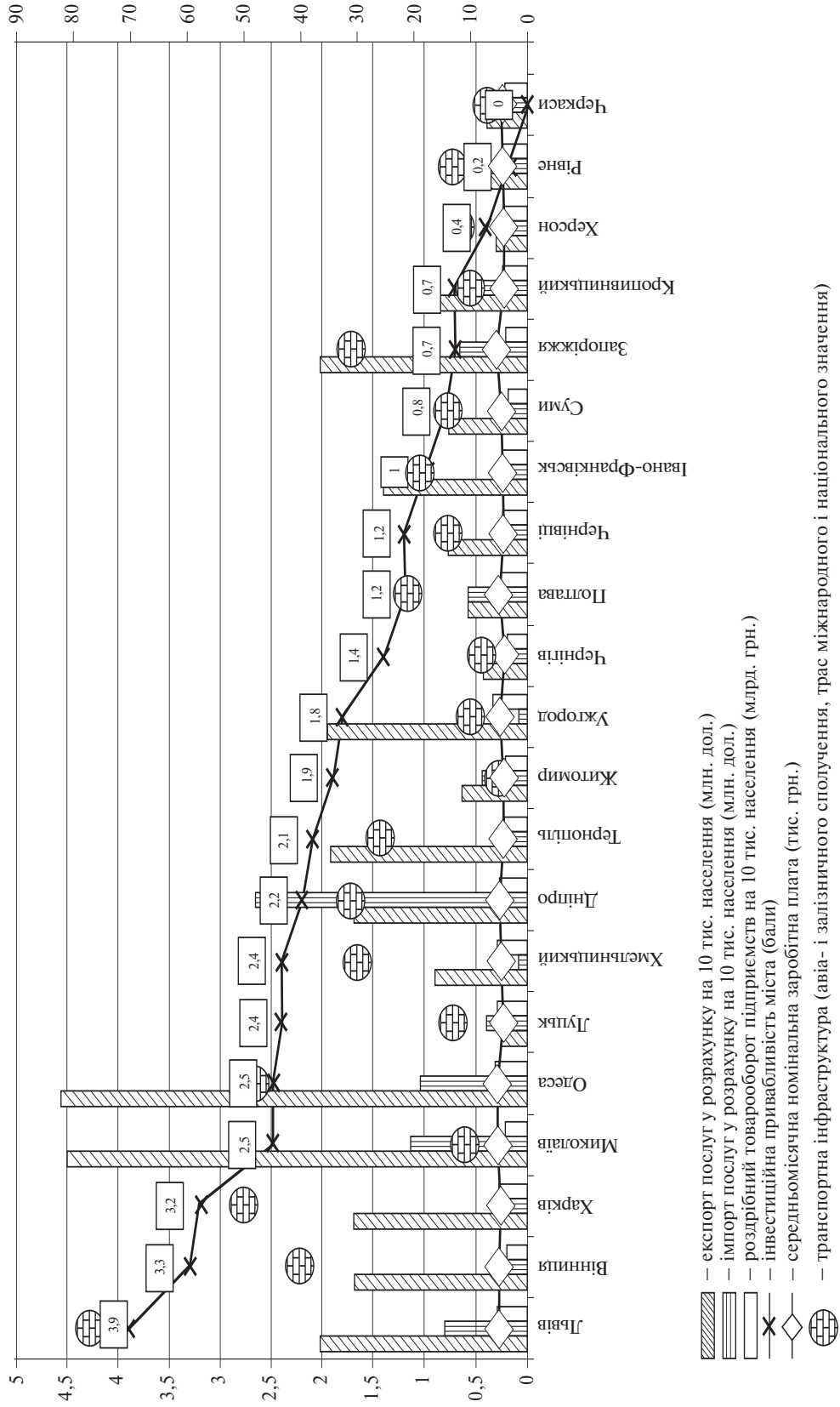

Рис. 4. Залежність між показниками економічного розвитку та інвестиційної привабливості міст України у 2016 р.

Досліджуючи міста як центри економічної активності у вимірі цілей інклюзивного розвитку, варто проаналізувати види економічної діяльності, сприятливі для власне інклюзивного розвитку через посилення економічної та соціальної включеності громадян, отримання вигоди широкими верствами населення, залученість різних секторів економіки (не тільки високотехнологічних). Так, дослідження показує, що сьогодні креативна індустрія та сфера інформаційних технологій є одними з найпрогресивніших напрямів у вирішенні завдань інклюзивного розвитку. Саме вони здатні заохочувати технологічні інновації, інвестувати в людський капітал, мобілізувати таланти і навички значної кількості людей. Іншими словами, вони виконують вагомую соціальну роль у контексті цілей інклюзивного розвитку (а саме продуктивної зайнятості, гідного рівня оплати праці, різноманітних соціальних проектів розвитку громад тощо). Розвиток інформаційних технологій охоплює дедалі ширші сфери діяльності, впливає на функціонування багатьох інституцій, формує середовище для ефективного розвитку виробництва, надання послуг, визначає економічний потенціал міст зокрема і країни у цілому. На інтелектуальних ресурсах, наукомістких та інформаційних технологіях, якісно новому інноваційно-технологічному рівні усіх секторів базується сучасна економіка.

ІТ-сектор, як найрозвинутіший і найбільший за обсягом сегмент інноваційної економіки в Україні, – один з найбільш динамічних експортних напрямів економіки України, який є висококонкурентним на світовій арені та залишається одним з ключових факторів економічного зростання на найближчу перспективу. Протягом останніх 11 років відбувалося практично безперервне зростання загального обсягу експорту послуг ІТ-сектору – щорічний приріст становив 28,6%. Послуги українських аутсорсингових ІТ-компаній формують один з ключових напрямів національного експорту (3-тє місце у 2017 р.). Найдинамічніше розвивається в Україні ІТ-аутсорсинг – обсяг експорту продукції охопив у 2017 р. 47,3% усього ринку ІТ-сектору, а за 13 років зріс у 24 рази. Конкурентні переваги України – у великій кількості та високому рівні кваліфікації спеціалістів і одному з найнижчих рівнів оплати праці у світі. Тому чотири українські ІТ-компанії (EPAM System, Intetics, Luxoft і Miratech) потрапили до міжнародного рейтингу 100 світових аутсорсерів. Україна увійшла до 10 найпривабливіших європейських країн для аутсорсингу – 8-ма позиція, у глобальному рейтингу – 24-та.

Розвиток ІТ-сфери не тільки має позитивні економічні ефекти для країни (вклад ІКТ перевищив 3% ВВП України у 2017 р. порівняно з 0,8% у 2012 р.), але й виконує вагомую соціальну роль у контексті цілей інклюзивного розвитку (зокрема, продуктивної зайнятості, гідного рівня оплати праці, різноманітних соціальних проектів розвитку громад тощо).

Соціальна роль ІТ у контексті продуктивної зайнятості проявляється і в тому, що на початку 2017 р. налічувалося майже 1000 аутсорсингових ІТ-компаній з чисельністю близько 70 тис. співробітників. Більшість їх штаб-квартир розміщуються в головних ІТ-центрах – Києві, Харкові, Львові, Дніпрі та Одесі. У власності українських ІТ-компаній перебувають офіси в 52 країнах на шести континентах. Штаб-квартири 61% з них розміщені в Україні, 25% – у Північній Америці, 12% – в Європі, 2% – в Ізраїлі.

У вимірі цілей інклюзивного розвитку соціальна роль ІТ-сектору зростає в контексті гідного рівня оплати праці. Середньомісячна заробітна плата у них у 2017 р. становила 1485 дол. (або 10 дол. за год.), що майже у 4,2 раза є вищим за рівень оплати праці в промисловості України.

Інклюзивна взаємодія проявляється і в межах ІТ-кластерів, метою створення яких є спільна реалізація проектів на національному та міжнародному рівнях, системні перетворення у бізнес-середовищі міст, втілення різних соціальних та інфраструктурних проектів. Саме провідні аутсорсингові ІТ-компанії стали ядром ІТ-кластерів у великих містах України. Сьогодні в Україні створено 14 ІТ-кластерів (у тому числі дев'ять, що активно функціонують), які розміщено в Києві, Львові, Харкові, Одесі, Дніпрі, Луцьку, Івано-Франківську, Вінниці, Миколаєві, Тернополі, Черкасах, Чернівцях і Чернігові. Проектну діяльність ІТ-кластерів у містах сконцентровано на таких соціально важливих напрямках, як освіта, інфраструктура, право та промоція; активізація розвитку професійної мережі та сприяння налагодженню контактів між ІТ-експертами. Наприклад, розвиток Львівського ІТ-кластера забезпечив такі позитивні соціальні проекти:

- 2017 р. – організовано одну з найбільших ІТ-конференцій в Україні – Lviv IT Agenda, яка збрала понад 1500 талановитих ІТ-спеціалістів з України та різних країн Європи;

- 2015 р. – у Львові розпочалося будівництво двосекційного 72-квартирного житлового будинку IT House для ІТ-спеціалістів, який наприкінці 2017 р. успішно здано в експлуатацію;

- 2018 р. – у Львові розроблено та презентовано проект будівництва ІТ-парку (Innovation District IT Park) – найбільш масштабного інфраструктурного проекту для ІТ, який передбачає створення в межах міста протягом 10 років інфраструктури нового покоління.

Отже, з огляду на окреслені пріоритети розвитку українських міст як центрів економічної активності у вимірі цілей інклюзивного розвитку, на порядку денному стоїть завдання прийняти стратегію “Україна – 2030: доктрина збалансованого розвитку” на засадах інклюзивного зростання. Адже Україна підписала ряд міжнародних угод і договорів, які зобов’язують управлінські структури держави здійснювати розвиток на принципах збалансованості, а у 2015 р. було затверджено стратегію “Україна – 2020” з метою досягнення європейських стандартів життя та гідного місця країни у світі; на Саміті ООН із сталого розвитку на період до 2030 року ухвалено 17 глобальних Цілей сталого розвитку.

Висновки

Сьогодні інклюзивність – це важливий локомотив соціально-економічного розвитку в глобальному масштабі (коефіцієнт кореляції між індексом глобальної конкурентоспроможності країн та індексом інклюзивності розвитку становить 0,84). Це закономірно, адже основним чинником інклюзивного розвитку є людський капітал – його примноження та ефективне використання. Отже, нині пріоритетним є виховання, втримання в місті та збереження концентрації творчих людей у різних сферах, які здатні розвивати креативні та інноваційні види діяльності. А це можливо через різні хаби, акселератори, бізнес-інкубатори, творчі простори

і платформи, громадські простори, освітні та креативні кластери (дозволяють залучати і знаходити креативних людей ззовні).

Недосконалість вітчизняного організаційно-інституційного забезпечення питань інклюзивного розвитку, що проявляється у відсутності: національних соціальних стандартів якості життя населення, прозорих механізмів з їх дотримання на всій території держави; відповідної муніципальної та регіональної статистики для оцінки та аналізу розвитку міст тощо. У даному контексті актуальними будуть розробка та реалізація на національному рівні міського аудиту на зразок наявного у країнах ЄС. При цьому регіональним і місцевим органам влади при розробці (уточненні цілей) стратегічних і програмних документів регіонального розвитку потрібно зважати на еластичність процесів розвитку міст і регіонів з метою уникнення просторових дисбалансів і асиметрій.

Слабкою є залежність між показниками економічного розвитку та оцінками мешканців щодо комфортності проживання, якості обслуговування та послуг, інфраструктурних можливостей розвитку міст. Має місце конфліктогенність міського простору, економічний розвиток не супроводжується необхідним відчуттям комфортності та якості проживання внаслідок як неефективного перерозподілу ресурсів, так і непоінформованості громадян (що формує відповідне сприйняття) щодо суспільно-економічних процесів у місті, здебільшого через невключеність до них (брак інклюзії). Отже, при виробленні обґрунтованої ефективної політики реформ в Україні слід враховувати не тільки статистичні, але й соціологічні результати оцінки суспільних настроїв, особливо в умовах децентралізації повноважень, відповідальності за прийняття рішень.

Крім того, для досягнення цілей інклюзивного розвитку міст і регіонів важливими є використання партисипативного управління та партнерський підхід у виробленні спільного бачення розвитку міст на засадах інклюзивності – залучення широкого кола фахівців, учених, експертів, адміністрації міст, громадських організацій, жителів і представників бізнес-середовища (зокрема, через кластери і різні платформи співпраці) при обов'язковому громадському контролі та фінансовому забезпеченні цієї комунікації.

Список використаної літератури

1. *Аджемоглу Д., Робинсон Дж.А.* Почему одни страны богатые, а другие бедные. Происхождение власти, процветания и нищеты. – М. : АСТ, 2015. – 720 с.
2. *Райнерт Э.С.* Как богатые страны стали богатыми, и почему бедные страны остаются бедными ; [пер. с англ. Н. Автономовой]. – М. : Изд. дом Гос. ун-та Высшей школы экономики, 2014. – 384 с.
3. *Podesta J.* Inclusive Economic Growth: Increasing Connectivity, Expanding Opportunity, and Reducing Vulnerability [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.americanprogress.org/issues/economy/reports/2013/02/07/52160/inclusive-economic-growth-increasing-connectivity-expanding-opportunity-and-reducing-vulnerability/>.
4. *Бедос З.М.* Для богатших і для бідніших. Зростання нерівності – одна з найбільших соціально-економічних і політичних проблем сучасності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/World/62625>.

5. Hollander S., Bolling R. Practice, don't preach: getting serious about inclusive development [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.thebrokeronline.eu/Articles/Practice-don-t-preach-getting-serious-about-inclusive-development>.
6. Ranieri R., Ramos R.A. Inclusive Growth: Building up a Concept / Working Paper No. 104, International Policy Centre for Inclusive Growth [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ipc-undp.org/pub/IPCWorkingPaper104.pdf>.
7. Gupta J., Vegelin C. Sustainable development goals and inclusive development [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://link.springer.com/article/10.1007/s10784-016-9323-z>.
8. Бобух І.М., Щегель С.М. Стратегічні орієнтири економічного зростання України: інклюзивність як ключовий пріоритет // Вісник Національної академії наук України. – 2018. – № 7. – С. 55–70.
9. Прогнімак О.Д. Інклюзивний розвиток України: перешкоди vs перспективи // Економічний вісник Донбасу. – 2018. – № 1(51). – С. 187–197.
10. Територіальний розвиток і регіональна політика: Виклики та пріоритети сталого ендogenous зростання регіонів України в умовах сучасних реформ : наук. доп. ; [наук. ред. В.С. Кравців]. – Серія : Проблеми регіонального розвитку. – Л. : ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України”, 2018. – 157 с.
11. Melnyk M.I., Yaremchuk R.Ye., Shcheglyuk S.D. The Role of City Centers in Intensifying the Endogenous Developments of Regions // Регіональна економіка. – 2018. – № 2.

References

1. Acemoglu D., Robinson J. *Pochemu Odni Strany Bogatye, a Drugie Bednye. Proiskhozhdenie Vlasti, Prosvetaniya i Nishchety* [Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty]. Moscow, AST, 2015 [in Russian].
2. Reinert E.S. *Kak Bogatye Strany Stali Bogatymi, i Pochemu Bednye Strany Ostayutsya Bednymi* [How Rich Countries Got Rich ... and Why Poor Countries Stay Poor]. Moscow, PH of HSE SU, 2014 [in Russian].
3. Podesta J. Inclusive economic growth: increasing connectivity, expanding opportunity, and reducing vulnerability, available at: <https://www.americanprogress.org/issues/economy/reports/2013/02/07/52160/inclusive-economic-growth-increasing-connectivity-expanding-opportunity-and-reducing-vulnerability/>.
4. Bedos Z.M. *Dlya bahatshykh i dlya bidnishykh. Zrostannya nerivnosti – odna z naibil'shykh sotsial'no-ekonomichnykh i politychnykh problem suchasnosti* [For the richer and for the poorer. The growth of inequality is one of the greatest socio-economic and political problems of our time], available at: <http://tyzhden.ua/World/62625> [in Ukrainian].
5. Hollander S., Bolling R. Practice, don't preach: getting serious about inclusive development, available at: <http://www.thebrokeronline.eu/Articles/Practice-don-t-preach-getting-serious-about-inclusive-development>.
6. Ranieri R., Ramos R.A. Inclusive growth: building up a concept. Working Paper No. 104, International Policy Centre for Inclusive Growth, available at: <http://www.ipc-undp.org/pub/IPCWorkingPaper104.pdf>.
7. Gupta J., Vegelin C. Sustainable development goals and inclusive development, available at: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10784-016-9323-z>.

8. Bobukh I.M., Shchegel S.M. *Stratehichni orientyry ekonomichnoho zrostannya Ukrainy: inklyuzyvnist' yak klyuchovyi priorytet* [Strategic environment of economic growth in Ukraine: inclusiveness as a key priority]. *Visnyk Natsional'noi akademii nauk Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 2018, No. 7, pp. 55–70 [in Ukrainian].

9. Prognimak O.D. *Inklyuzyvnyi rozvytok Ukrainy: pereshkody vs perspektyvy* [Inclusive development of Ukraine: obstacles vs. prospects]. *Ekonomichniy visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbass*, 2018, No. 1 (51), pp. 187–197 [in Ukrainian].

10. *Terytorial'nyi rozvytok i rehional'na polityka: Vyklyky ta priorytety staloho endohennoho zrostannya rehioniv Ukrainy v umovakh suchasnykh reform. Nauk. dopovid'. Seriya: Problemy rehional'noho rozvytku* [Territorial development and regional policy: Challenges and priorities of sustainable endogenous growth of regions of Ukraine under conditions of modern reforms. Scientific report. Ser.: Problems of regional development]. V.S. Kravtsiv (Ed.). Lviv, Institute of Regional Research named after M. I. Dolishniy of the NAS of Ukraine, 2018 [in Ukrainian].

11. Melnyk M.I., Yaremchuk R.Ye., Shcheglyuk S.D. *Rol' mis'kykh tsentriv u aktyvizatsii endohennoho rozvytku rehioniv* [The role of city centers in intensifying the endogenous developments of regions]. *Rehional'na ekonomika – Regional Economy*, 2018, No. 2 [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 18 жовтня 2018 р.
The article was received by the Editorial staff on October 18, 2018.*
